

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ
ΔΙΚΑΙΟ
ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Χατζηλοΐζου Νεόφυτος (Αριθμ.Μητρώου 12683)
(Καθηγητής κ. Δημητρόπουλος-Σύνθεση Δημοσίου Δικαίου)

Μάιος 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
II. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	3
III. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	5
IV. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ	6
1. Περίοδος 1960-1963	6
2. Περίοδος 1963-1967	7
3. Η Συνταγματική εξέλιξη ως το 1974- Οι διακοινοτικές συνομιλίες	8
V. ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ	10
1. Γενικά	10
2. Το έρεισμα επίκλησης του δόγματος της ανάγκης	10
3. Νομολογία	12
VI. Η ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ	17
VII. Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΤΥΧΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	22
1. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα	22
2. Συνταγματικά ζητήματα και ένταξη	23
3. Η ένταξη της Κύπρου και το Κυπριακό πρόβλημα – Τελευταίες εξελίξεις	28
VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	29

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Το Κυπριακό Σύνταγμα είναι ένα από τα πιο άκαμπτα Συντάγματα του κόσμου και αρκετά περίπλοκο. Ουδέποτε θα προσελκύσει ενθουσιώδεις μιμητές». S.A. De Smith.

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960 ρυθμίζεται στο πρώτο μέρος του συμβατικού έργου Ζυρίχης-Λονδίνου. Το Σύνταγμα είναι παραχωρημένο, αφού οι θεμελιώδεις διατάξεις του καθορίστηκαν και επιβλήθηκαν στον κυπριακό λαό χωρίς προηγούμενη συμμετοχή του στη Συντακτική διαδικασία, ούτε όμως και με μεταγενέστερη έγκρισή του, τουλάχιστον υπό μορφή δημοψηφίσματος.

Αυτή η επιλογή ήταν φυσικά συνειδητή, αφού κατά τους δημιουργούς και εμπνευστές του όλου εγχειρήματος, αποτελούσε τη μόνη αποδεκτή δίοδο προς διέξοδο από μια απελπιστική κατάσταση. Η βούληση της πλειοψηφίας έπρεπε να υποταχθεί στα συμφέροντα της διεθνούς ειρήνης.

Διακρίνεται έντονα η προσπάθεια αναλογικής εκπροσώπησης των δύο κοινοτήτων (δηλαδή της ελληνικής κοινότητας του 80% και της τουρκικής μειονότητας του 18%) σε όλα τα σώματα και στην κυβερνητική μηχανή. Κάλλιιστα θα μπορούσε να λεχθεί ότι η δυαδική αρχή υπερέχει στο Κυπριακό Σύνταγμα ⁽¹⁾.

Εκ των πραγμάτων αρκετά άρθρα του Συντάγματος δεν ήταν δυνατόν να λειτουργήσουν ικανοποιητικά. Η θλιβερή πραγματικότητα καταδείκνυε την αδυναμία εφαρμογής αρκετών άρθρων του Συντάγματος, γεγονός που οδήγησε τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Μακάριο το 1963, λίγο μετά δηλαδή τη σύνταξη και την υπογραφή του Συντάγματος, στην υποβολή πρότασης για τροποποίησή του (Δεκατρία σημεία). Η πρόταση όχι μόνο δεν ευδοκίμησε αλλά αποτέλεσε την κύρια αφορμή (όχι αιτία), για έναρξη της προσχεδιασμένης από τους Τούρκους διαδικασίας κατάλυσης της Συνταγματικής τάξης στην Κυπριακή Δημοκρατία.

Σήμερα πάρα πολλά άρθρα του Συντάγματος δεν είναι εφαρμόσιμα ή εξ ολοκλήρου εφαρμόσιμα εξαιτίας της αποχώρησης και της μη συνεργασίας των Τουρκοκυπρίων από το 1964.

Η πρόσφατη υπογραφή, στις 16 Απριλίου 2003, της Συνθήκης προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργεί νέα Συνταγματικά ζητήματα σε συνδυασμό με τη διάνοιξη των «συνόρων», και την για πρώτη φορά μετά από 30 χρόνια ελεύθερη διακίνηση των Κυπρίων σε όλη την εδαφική επικράτεια της Κύπρου.

---

1. Γιώργος Παπαδημητρίου «Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας» (Συλλογή άρθρων) Το Σύνταγμα του 1960, σελ.36-37.

II. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το 1878 έληξε η περίοδος της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο και το νησί περιήλθε στην κατοχή της Βρετανίας. Παρέμεινε υπό βρετανική κατοχή έως το 1960, οπότε η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο Κράτος.

Οι Άγγλοι μόλις ήρθαν στο νησί επέφεραν ουσιώδεις αλλαγές στο διοικητικό σύστημα και την κρατική μηχανή, καθώς και σε άλλους τομείς, όπως η απονομή της δικαιοσύνης. Η Κύπρος εδιοικείτο από Βρετανό αξιωματούχο, που έφερε αρχικά τον τίτλο του ύπατου αρμοστή και αργότερα του κυβερνήτη. Από την αρχή της Αγγλοκρατίας ετέθη από τους Έλληνες της Κύπρου το αίτημά τους για ένωση με την Ελλάδα. Ένα αίτημα που οδήγησε σε λαϊκή εξέγερση τον Οκτώβριο του 1931 (τα γνωστά ως «Οκτωβριανά») και στον ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα του 1955-59.

Κατά το τέλος του 1955 άρχισαν συνομιλίες μεταξύ του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και του Άγγλου κυβερνήτη Χάρτιγκ, οι οποίες όμως κατέληξαν σε αδιέξοδο και ο Μακάριος εστάλη στην εξορία, στα νησιά των Σεϋχελλών. Στην εξορία παρέμεινε έως το 1957, οπότε αφέθηκε ελεύθερος και μετέβη στην Ελλάδα. Στο μεταξύ προσπάθειες των Βρετανών να επιβάλουν σύνταγμα στους Κυπρίους απέτυχαν και ο ένοπλος απελευθερωτικός αγώνας κλιμακώθηκε.

Η αγγλική διπλωματία, στην προσπάθειά της να εξουδετερώσει το κίνημα των Ελληνοκυπρίων, ξεσήκωσε τους Τουρκοκυπρίους, ενώ και η ίδια η Τουρκία άρχισε να προβάλλει απαιτήσεις επί της Κύπρου. Έκτοτε η Τουρκία απετέλεσε βασικό πλέον ενδιαφερόμενο μέρος σε οποιαδήποτε ρύθμιση του Κυπριακού, παρά το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι (των οποίων τα συμφέροντα ισχυρίζεται ότι εξυπηρετεί) αποτελούν μία μειονότητα του 18% του πληθυσμού.

Στις 19.6.1958 ο τότε Πρωθυπουργός της Βρετανίας Μακμίλλαν παρουσίασε σχέδιό του για «τριπλό» συνεταιρισμό (Αγγλίας-Ελλάδος-Τουρκίας) στην Κύπρο. Το σχέδιο απορρίφθηκε από τον Μακάριο ως αντιστρατευόμενο «το αναφαίρετον δικαίωμα του Κυπριακού λαού προς αυτοδιάθεσιν».

Μπροστά στις βρετανικές μεθοδεύσεις, ο Μακάριος πραγματοποίησε σημαντική στροφή στην πολιτική του και αποδέχθηκε λύση ανεξαρτησίας (με δήλωση προς τη Βρετανίδα βουλευτή Μπάρμπαρα Κασλ, στις 16.9.1958).

Στις αρχές του 1959, ύστερα από μυστικές επαφές των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελου Αβέρωφ και της Τουρκίας Φατίν Ζορλού, πραγματοποιήθηκε στη Ζυρίχη επίσημη ελληνοτουρκική συνάντηση, η οποία οδήγησε στη γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στη συνάντηση αυτή δεν εκπροσωπήθηκαν η Βρετανία, η χώρα που κατείχε την Κύπρο, αλλά ούτε και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, που εκπροσωπούσε τη συντριπτική πλειοψηφία του Κυπριακού λαού (80%). Της αντιπροσωπίας της Ελλάδος ηγείτο ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής και της Τουρκίας ο Πρωθυπουργός Αντνάν Μεντερές. Στις 11 Φεβρουαρίου 1959 μονογραφήθηκε συμφωνία για την Κύπρο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η συμφωνία προνοούσε ανεξαρτησία για την Κύπρο, με πολλούς όμως περιορισμούς και δεσμεύσεις και με τρεις εγγυήτριες χώρες: Τη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία, με μονομερές δικαίωμα επέμβασης.

Λίγες μέρες αργότερα και χωρίς επαρκή χρόνο για ενδελεχή μελέτη, η συμφωνία της Ζυρίχης επικυρώθηκε στο Λονδίνο από τη Βρετανία και τους εκπροσώπους των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων. Ακολούθησε μια μικρή μεταβατική περίοδος, κατά την οποία έγινε η σύσταση του νέου Κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, που άρχισε τον Μάρτιο του 1959, συντάχθηκε και το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, το οποίο ετέθη σε εφαρμογή με την ανακήρυξη της Δημοκρατίας, στις 16 Αυγούστου 1960. Το Σύνταγμα, που συντάχθηκε από μεικτή Συνταγματική Επιτροπή, βασίστηκε κυρίως στο κείμενο των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου. Η Συνταγματική Επιτροπή ήταν τετραμελής, από εκπροσώπους της Ελλάδος (με επικεφαλής τον Θεμιστοκλή Τσάτσο), της Τουρκίας (με επικεφαλής τον Νιχάτ Ερίμ), των Ελληνοκυπρίων (με επικεφαλής τον Γλαύκο Κληρίδη) και των Τουρκοκυπρίων (με επικεφαλής τον Ραούφ Ντενκτάς).

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελείται από 13 συνολικά μέρη και 186 άρθρα. Επιπλέον, άλλα 13 άρθρα αποτελούσαν μεταβατικές διατάξεις, ενώ ως παραρτήματα ενσωματώθηκαν στο Σύνταγμα η Συνθήκη Εγγυήσεως και η Συνθήκη Συμμαχίας, που υπεγράφησαν επίσης το 1960. Ένα ακόμη παράρτημα (άρθρο 182) απαριθμεί τα άρθρα του Συντάγματος που θεωρούνται θεμελιώδη.

Μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, πρώτος Πρόεδρος της Δημοκρατίας (εκλεγμένος από τους Ελληνοκυπρίους) αναδείχθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και πρώτος Αντιπρόεδρος (εκλεγμένος από τους Τουρκοκυπρίους) ο Φαζίλ Κουτσιούκ.

III. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Το Σύνταγμα καθιερώνει έναν έντονο διαχωρισμό των εξουσιών, οι οποίες είναι:

- 1) Εκτελεστική εξουσία: Διασφαλίζεται από τον Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας και προς τον σκοπό τούτο έχουν Υπουργικό Συμβούλιο. (Άρθρα 36-60)

- 2) Νομοθετική εξουσία: Ασκείται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων εν παντί θέματι με εξαίρεση εκείνων των θεμάτων που ρητά υπάγονται κατά το Σύνταγμα στις Κοινοτικές Συνελεύσεις. (Άρθρα 61-85)

- 3) Δικαστική εξουσία: Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο και Ανώτατο Δικαστήριο και τα σε αυτά ταγμένα κατώτερα δικαστήρια. (152-164)

Το Υπουργικό Συμβούλιο αποτελείται από δέκα Υπουργούς (άρθρο 46), επτά Έλληνες και τρεις Τούρκους. Μετά την αποχώρηση των Τούρκων Υπουργών από την Κυβέρνηση, στο πλαίσιο της Τουρκοκυπριακής ανταρσίας του 1963, στα τρία Υπουργεία που κατείχαν, διορίζονταν Έλληνες. Παράλληλα δημιουργήθηκε και ενδέκατο Υπουργείο, εκείνο της Παιδείας, που ανέλαβε τις αρμοδιότητες και ευθύνες της διαλυθείσας Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως.

Η Βουλή των Αντιπροσώπων (άρθρο 72) απετελείτο από 50 Βουλευτές, από τους οποίους οι 35 ήσαν Έλληνες και οι 15 ήσαν Τούρκοι, και εκλέγοντο ξεχωριστά από τις δύο κοινότητες. Με απόφαση της Βουλής⁽¹⁾ ο αριθμός των Βουλευτών αυξήθηκε σε 80, από τους οποίους οι 56 είναι Έλληνες. Οι 24 έδρες που προορίζονται για την Τουρκική κοινότητα, παραμένουν κενές.

Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο είχε αποκλειστική δικαιοδοσία σε Συνταγματικά και Διοικητικά θέματα. Αυτό συγκροτούσαν ένας Έλληνας και ένας Τούρκος Δικαστές και ένας ουδέτερος Πρόεδρος. Ο πρώτος Πρόεδρος του υπήρξε ο Γερμανός Καθηγητής Ernst Forsthoff. Το Ανώτατο Δικαστήριο απαρτιζόταν, βάσει των άρθρων 152, 153, από δύο Έλληνες Δικαστές και ένα Τούρκο, καθώς και έναν ουδέτερο Πρόεδρο. Στα τρία χρόνια της λειτουργίας του ο πρώτος Πρόεδρος του ήταν ο Ιρλανδός Barry O' Braian και ο δεύτερος ο Καναδός J. Wilson. Το Ανώτατο δικαστήριο απαρτιζόταν από Έλληνες Δικαστές για εκδίκαση διαφορών μεταξύ Ελλήνων διαδίκων ή ποινικών αδικημάτων που διεπράχθησαν από Έλληνες, και από Τούρκους Δικαστές κατά τον ίδιο τρόπο. Σε κάθε άλλη περίπτωση το Δικαστήριο ήταν μικτό⁽²⁾.

Κάθε κοινότητα είχε τη δική της κοινοτική Συνέλευση που ασκούσε νομοθετικές και διοικητικές αρμοδιότητες για την Κοινότητά της. (Άρθρα 86-100)

Μετά την αυτοδιάλυση της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως, η θέσπιση του περί Μεταβιβάσεως της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως και περί Υπουργείου Παιδείας Νόμου του 1965, κατέστη επιτακτική προς πλήρωση του κενού και με έρεισμα το Δίκαιο της Ανάγκης.

---

1. Εφημερίδα της Δημοκρατίας 5 Ιουλίου 1985.

2. Ανδρέας Νικόλα Λοΐζου «Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας», σελ 5-6.

IV. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

---

1. Περίοδος 1960-1963

Αμέσως μετά την ανακήρυξη της Δημοκρατίας, οι πρώτες διαφωνίες μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, σχετικά με την εφαρμογή του Συντάγματος, δεν άργησαν να εμφανιστούν. Οι Τουρκοκύπριοι υποστήριζαν την πιστή εφαρμογή του Συντάγματος, καθώς είχαν κάθε συμφέρον γι' αυτό, αφού η δυαδική αρχή καθιστούσε τη θέση τους προνομιακή στη Δημοκρατία. Οι δε Ελληνοκύπριοι υποστήριζαν ότι ορισμένες διατάξεις του Συντάγματος δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν.

Το δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο) του Προέδρου και του Αντιπροέδρου, το οποίο παραχωρούσε σ' αυτούς το άρθρο 50 του Συντάγματος, το δικαίωμα να διορίζει ο καθένας τους, τους Υπουργούς της εκλογής τους σε αναλογία 7 προς 3 (άρθρο 43 παρ. 1), η ύπαρξη χωριστών Δημοτικών αρχών στις 5 μεγαλύτερες πόλεις βάσει του αρ.173, η ύπαρξη χωριστής Κοινοτικής Βουλής για Έλληνες και για Τούρκους με δικές τους εξουσίες, γεγονός που δεν απέκλειε τη σύγκρουση εξουσιών με τη Βουλή των Αντιπροσώπων, αποτελούσαν παράγοντες για ανοιχτή σύγκρουση. Όπως ελέχθη χαρακτηριστικά για το άρθρο 50, ο Πρόεδρος θα κρατούσε το τιμόνι, αλλά ο Αντιπρόεδρος τα φρένα⁽¹⁾.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ουσιώδους διαφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών αποτελεί η άρνηση της Βουλής να παρατείνει την προσωρινή ρύθμιση για το καθεστώς της τοπικής Αυτοδιοίκησης, το οποίο προέβλεπε το άρθρο 173Σ, και η οποία άρνηση οδήγησε την Τουρκοκυπριακή Συνέλευση (Σ86) να ψηφίσει στα τέλη του 1962 Νόμο⁽²⁾ που προέβλεπε αυστηρά διαχωριστικό σύστημα αυτοδιοίκησης για τις 5 μεγάλες πόλεις της Κύπρου.

Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου της Ελληνοκυπριακής Κοινότητας αντέδρασαν με την επιβολή ενιαίου συστήματος τοπικής Αυτοδιοίκησης. Και οι δύο πράξεις προσβλήθηκαν στο Συνταγματικό Δικαστήριο και κηρύχθηκαν αντισυνταγματικές. Οι σχετικές αποφάσεις δεν εκτελέστηκαν από τις δύο πλευρές οι οποίες επέμειναν στις αρχικές τους θέσεις, δημιουργώντας Συνταγματικό χάος.

---

1. Κρίτων Τορναρίτης «ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ» .
(Λευκωσία 1982) Η νομική φύσις και αι ιδιορρυθμίας του Κυπριακού Συντάγματος
Σελ.16-18.

2. Νόμος 21/62

Λίγο νωρίτερα άρχισαν να σημειώνονται και βίαιες αψιμαχίες, όχι στον βαθμό που θα ακολουθούσαν στη συνέχεια, ικανές όμως να δημιουργήσουν αναταραχές οι οποίες προκάλεσαν μεγαλύτερη ένταση στο ήδη τεταμένο κλίμα. Βομβιστικές επιθέσεις, διαδηλώσεις στους δρόμους, δολοφονίες, σύλληψη τουρκικού πλοιαρίου «Ντενίζ», καταδείκνυαν την απαρχή της δυσλειτουργίας της νεοσύστατης Δημοκρατίας⁽³⁾.

Όλα αυτά οδήγησαν τον Πρόεδρο Μακάριο, στις 30 Νοεμβρίου 1963, στο να εισηγηθεί στον Αντιπρόεδρο Κιουτσιούκ και στις Εγγυήτριες Δυνάμεις, την αναθεώρηση του Συντάγματος, με το περίφημο σχέδιο των 13 σημείων. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι παρόλες τις αμφισβητήσεις και κατηγορίες για την ορθότητα της κίνησης αυτής ή και για τη νομιμότητά της ακόμη, ο Μακάριος δεν προσπάθησε μονομερώς να τροποποιήσει το Σύνταγμα, αλλά υπέβαλε απλώς πρόταση. Οι δε αδικαιολόγητες αντιδράσεις και απειλές εκ μέρους της Τουρκίας, οι οποίες ξέσπασαν αμέσως μετά την κίνηση αυτή του Μακαρίου, δεν έγιναν ακριβώς γι' αυτό το λόγο, αλλά τα στοιχεία αποδεικνύουν κατηγορηματικά ότι οι αντιδράσεις που έλαβαν χώρα μετά την υποβολή του σχεδίου, θα ακολουθούσαν ούτως ή άλλως. Πράγματι ο συνεχής κρυφός εξοπλισμός της τουρκικής πλευράς από την Άγκυρα, οι στρατιωτικές προπαρασκευές, η δραστηριότητα της εξτρεμιστικής οργάνωσης ΤΜΤ, με τις ευλογίες των Βρετανών, δείχνουν ότι η υποβολή του σχεδίου από τον Μακάριο δεν ήταν η αιτία, αλλά η αφορμή για τα γεγονότα που επακολούθησαν. Οι Τουρκοκύπριοι δεν άργησαν να αντιδράσουν βίαια, κήρυξαν εξέγερση και ακολούθησαν συγκρούσεις σε όλο το νησί.

2. Περίοδος 1963-1967

Ακολουθούν προσπάθειες, από τις Εγγυήτριες Δυνάμεις, για συμβιβαστικές λύσεις. Μία από τις προτάσεις που ετέθησαν ήταν και ο διορισμός μεσολαβητή για την τροποποίηση του Συντάγματος η οποία όμως δεν έγινε αποδεκτή ⁽⁴⁾. Στη διάρκεια όμως αυτών των προσπαθειών τα πράγματα χειροτέρευσαν. Ο Αντιπρόεδρος Κουτσιούκ διέκοψε τη συνεργασία του με τον Μακάριο, γεγονός που οδήγησε σε αλυσιδωτές αντιδράσεις. Οι τρεις Τούρκοι Υπουργοί απεχώρησαν από τις εργασίες τους, όπως και οι άλλοι Τουρκοκύπριοι κρατικοί υπάλληλοι, περιλαμβανομένων των αστυνομικών και των ανδρών του Κυπριακού Στρατού. Ακόμη περισσότερο, οι Τουρκοκύπριοι αυτοεγκλωβίστηκαν στις συνοικίες τους στις 5 μεγάλες πόλεις της Κύπρου και σε μεγάλα χωριά τους, δημιουργώντας θύλακες.

---

3. Άντρος Παυλίδης «Ιστορία της Νήσου Κύπρου» -Τόμος τέταρτος- Κεφάλαιο 38 Η ανάφλεξη σελ.448-450.

4. Άντρος Παυλίδης «Ιστορία της Νήσου Κύπρου» -Τόμος τέταρτος-Κεφάλαιο 38 Η ανάφλεξη σελ. 552-555.

Στην Αστυνομία ενσωματώνονται η Χωροφυλακή και η Αστυνομία και με ενίσχυση της Ελλάδος ιδρύεται η Εθνοφρουρά – ο Στρατός της Δημοκρατίας. Το Συνταγματικό Δικαστήριο (άρθρα 133 επ.) καταργείται και οι αρμοδιότητές του μεταβιβάζονται στο Ανώτατο Δικαστήριο⁽⁵⁾.

Τον Νοέμβριο του 1964 υιοθετείται οριστικά το ενιαίο σύστημα τοπικής Αυτοδιοίκησης για τις μεγάλες πόλεις, ενώ τον Μάρτιο του 1965 καταργείται η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση (άρθρ. 86 επ.) και αντικαθίσταται από το Υπουργείο Παιδείας. Επίσης ενοποιείται το Δικαστηριακό σύστημα και τις θέσεις των τριών Τουρκοκυπρίων Υπουργών καταλαμβάνουν Ελληνοκύπριοι. Τα μέτρα αυτά χωρίς αμφιβολία αντέβαιναν στο Σύνταγμα και είχαν ως σκοπό τον παραμερισμό της δυαδικής αρχής.

Αλλά και η συμπεριφορά της Τουρκοκυπριακής πλευράς φανερώνει μεν γενικά την προσπάθεια δημιουργίας της εντύπωσης «σεβασμού» προς το Σύνταγμα, χωρίς αμφιβολία όμως συνιστούσε κατάφωρη παραβίασή του ⁽⁶⁾.

Ο πρόεδρος Μακάριος, από την πλευρά του, τον Απρίλιο του 1964 προχώρησε στη μονομερή καταγγελία των Συνθηκών του 1959. Η Τουρκία και η Μεγάλη Βρετανία έσπευσαν βεβαίως να διαμαρτυρηθούν, ενώ η Ελλάδα δήλωσε πως η καταγγελία των Συνθηκών «αποτελεί απλώς την επισημοποίηση μιάς καταστασεως» .

Σε διεθνές επίπεδο αρχίζουν Ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις, με μεσολαβητές τον ΟΗΕ, τις ΗΠΑ και την Αγγλία. Οι περισσότερες διαφωνίες, που είχαν ως επίκεντρο το εδαφικό αλλά και το συνταγματικό, οδηγούσαν σε αδιέξοδα, ενώ η υφιστάμενη κατάσταση στο νησί όχι μόνο δεν θεραπευόταν αλλά χειροτέρευε.

Εσωτερικές πολεμικές συγκρούσεις, δολοφονίες, συλλαλητήρια, η εγκατάσταση Ειρηνευτικής δυνάμεως το 1964, διεύρυνε το χάσμα μεταξύ των δύο Κοινοτήτων εξανεμίζοντας οιαδήποτε προσδοκία για επίλυση του προβλήματος.

3. Η συνταγματική εξέλιξη ως το 1974- Οι διακοινοτικές συνομιλίες

Η νέα κρίση που ξέσπασε την 15^η Νοεμβρίου 1967 στην Κύπρο έδειξε για μια ακόμη φορά ότι η προσφυγή στη βία δεν μπορούσε να οδηγήσει στην επίλυση του Κυπριακού προβλήματος.

---

5. Κρίτων Γ. Τορναρίτης «Το Πολιτειακόν Δίκαιον της Κυπριακής Δημοκρατίας» (Λευκωσία 1982) σελ 55-57.

6. Άντρος Παυλίδης «Ιστορία της Νήσου Κύπρου», -Τόμος τέταρτος-Κεφάλαιο 38- Η ανάφλεξη σελ 557-559.

Καρπός των προσπαθειών του Γενικού Γραμματέα υπήρξε το σχέδιο της 9^{ης} Μαρτίου 1968 για την αποκατάσταση της ειρήνης στην Κύπρο και για την εξεύρεση λύσης του Κυπριακού προβλήματος. Το τέταρτο σημείο του σχεδίου προβλέπει την έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ εκπροσώπων των δύο Κοινοτήτων. Το αντικείμενό τους περιορίζεται ρητά στην αναζήτηση λύσης για το Συνταγματικό πρόβλημα⁽⁷⁾.

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαία μια σύντομη παρέκβαση. Μετά τα γεγονότα του 1967 οι Τουρκοκύπριοι ίδρυσαν την «Προσωρινή τουρκοκυπριακή Διοίκηση» (Provisional Cyprus Turkish Administration) και κατέγραψαν για πρώτη φορά συστηματικά το θεσμικό πλαίσιο για τη διοίκηση των θυλάκων τους⁽⁸⁾.

Η απόφαση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για τις συνταγματικές εξελίξεις στην Κύπρο, διότι οι Τουρκοκύπριοι παραβιάζουν χωρίς προσχήματα πια το Σύνταγμα και θεσμοθετούν με «συνταγματική» επίφαση την πραγματική κατάσταση που άρχισε να διαμορφώνεται μετά την κρίση του 1967.

Στις συνομιλίες που ακολούθησαν διαφάνηκε ότι το κλειδί για την επίλυση του όλου Συνταγματικού προβλήματος ήταν το επίμαχο ζήτημα της τοπικής Αυτοδιοίκησης (local administration).

Οι Ελληνοκύπριοι προβάλλουν με έμφαση την αρχή του ενιαίου κράτους που αποτελεί και τη βάση των διαπραγματεύσεων και αποκλείουν την εγκαθίδρυση Ομοσπονδιακού συστήματος οιασδήποτε μορφής. Αντίθετα οι Τουρκοκύπριοι υποστήριζαν ότι η Δημοκρατία βασίζεται στην αρχή του συνεταιρισμού των δύο Κοινοτήτων (διαφορετική έκφραση της δυαδικής αρχής). Ωστόσο, παρά τις αντιθέσεις, οι συνομιλίες αποτέλεσαν γενικά αποδεκτό πλαίσιο για την επίλυση του Συνταγματικού προβλήματος και βοήθησαν ουσιαστικά στην εκτόνωση του πολιτικού κλίματος στο νησί. Μια εκτόνωση η οποία δεν κράτησε για πολύ αφού η τουρκική εισβολή του 1974 ανατρέπεται ριζικά τα δεδομένα του Κυπριακού προβλήματος. Κατά τη διάρκεια της εισβολής αρχίζει συνδιάσκεψη στη Γενεύη (25-30), όπου οι εγγυήτριες Δυνάμεις υπογράφουν τη Διακήρυξη της Γενεύης που εκφράζει τη νέα τάξη πραγμάτων, η οποία διαμορφώθηκε στην Κύπρο με την τουρκική εισβολή⁽⁹⁾.

Στο Συνταγματικό πρόβλημα αναφέρεται το σημείο 5 της διακήρυξης, στο οποίο η Ελληνική πλευρά αναγνωρίζει για πρώτη φορά την «Αυτόνομη Διοίκηση της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας». Η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων αποσκοπεί στην αποκατάσταση της Συνταγματικής τάξης στην Κύπρο. Στη Διακήρυξη όμως παραλείπεται η αναφορά στο Σύνταγμα ως βάσης των διαπραγματεύσεων. Οι διαπραγματεύσεις ωστόσο δεν οδήγησαν πουθενά και οι προτεινόμενες λύσεις κατέληξαν σε αδιέξοδα, γεγονός που ώθησε την Τουρκία σε περαιτέρω εισχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων της μέσα στο Κυπριακό έδαφος, καταλαμβάνοντας πλέον το 38% του νησιού.

---

7. Γιώργος Παπαδημητρίου «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», (Συλλογή Άρθρων) Σελ.45-47

8. S/8323 και Παραρτήματα I και II

9. Cyprus and its Constitutional and other legal problems, by Criton G. Tornaritis .Q.C

V. ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ

---

1. Γενικά

Μετά την Τουρκοκυπριακή ανταρσία του 1963, την εγκατάλειψη των εδρών από τους Τουρκοκύπριους Βουλευτές και την αποχώρηση όλων των Τ/Κ από την κρατική μηχανή (Εκτελεστική, Νομοθετική, Δικαστική εξουσία), το Κράτος αντιμετώπισε τον κίνδυνο κατάρρευσης, αφού το δικοινοτικό σύστημα που εισήγαγε το Σύνταγμα δεν μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς τη μία από τις δύο κοινότητες.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την επελθούσα το 1974 εισβολή και τις προσπάθειες των Τούρκων να νομιμοποιήσουν *de jure* την ήδη υπάρχουσα *de facto* απαράδεκτη κατάσταση διαχωρισμού⁽¹⁾.

Τότε ξεπρόβαλε για πρώτη φορά στην Κυπριακή νομολογία, αναφορικά με το Δημόσιο Δίκαιο, η ανάγκη επίκλησης και εφαρμογής του δικαίου της ανάγκης για σωτηρία της δημόσιας Τάξης με τη μορφή λήψεως νομοθετικών μέτρων που ουσιαστικά παραβιάζουν το Σύνταγμα.

2. Το έρεισμα επίκλησης του δόγματος της ανάγκης

Θεμέλιο της εγκαθίδρυσης του δικαίου της ανάγκης στο νεότερο Κυπριακό δίκαιο αποτελεί η απόφαση⁽²⁾ του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην οποία αμφισβητήθηκε η συνταγματικότητα του ψηφισθέντος το 1964 Νόμου περί Απονομής της Δικαιοσύνης, που αφορούσε την ομαλή λειτουργία των Δικαστηρίων μετά την παραίτηση των ουδετέρων Προέδρων του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου (Σ άρθρα 133 επ.) και του Ανωτάτου Δικαστηρίου (High Court). Με την πιο πάνω νομοθεσία⁽³⁾ εγκαθιδρύθηκε το ισχύον μέχρι σήμερα Ανώτατο Δικαστήριο που συνέχισε την άσκηση της δικαιοδοσίας που ασκείτο μέχρι τότε από το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο. Επίσης με τον Νόμο αυτό καταργήθηκε ο κοινοτικός χαρακτήρας στη σύνθεση των Δικαστηρίων.

---

1. Ανδρέας Νικόλα Λοΐζου «Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας»,
ε) Το δίκαιο της ανάγκης σελ 12-13-14.

2. The Attorney-General of the Republic V Mustafa Ibrahim and others (1964)
C.L.R. 194.

3. Άρθρο 3

Ως αποτέλεσμα αυτής της οργανικής συγχώνευσης των δύο Δικαστηρίων, γιατί λειτουργικά η διαφοροποίηση των αρμοδιοτήτων συνεχίζει να υπάρχει, ο μηχανισμός προσβολών Νόμου ως αντισυνταγματικού έχει μετά το 1964 αλλάξει και δεν θεωρείται πλέον αναγκαία η παραπομπή ζητημάτων αντισυνταγματικότητας στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο βάσει του άρθρου 144 και αναστολής της προόδου της διαδικασίας μέχρι να αποφανθεί πάνω στο ζήτημα που ηγέρθη το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο. Για τέτοια θέματα πλέον αποφαινόνται – εκτός των Οικογενειακών Δικαστηρίων – όλα τα Πρωτόδικα Δικαστήρια⁽⁴⁾.

Το Ανώτατο Δικαστήριο, στην υπόθεση Μουσταφά Ιμπραήμ, όπου αμφισβητήθηκε η συνταγματικότητα του Νόμου 33/64 με τον ισχυρισμό ότι το Σ144 εξακολουθεί να ισχύει, δέχθηκε ότι το δόγμα της ανάγκης ενυπάρχει στις διατάξεις του γραπτού Κυπριακού Συντάγματος, μετατρέποντας τη νομική θεωρία σε πράξη, που, όπως ανέφερε το ίδιο, εφαρμόζεται σε γεγονότα της καθημερινής ζωής για τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης, δίδοντας την απόφασή του αυτή ομόφωνα. Δέχθηκε επίσης ότι το δόγμα υφίσταται έμμεσα στο άρθρο 179 του Σ, παραδεχόμενο όμως ρητά και αναμφίβολα ότι ο σχετικός Νόμος αντίκειται ευθέως στις διατάξεις του Συντάγματος.

Είναι γεγονός ότι η νέα Συνταγματική πραγματικότητα, έτσι όπως διαμορφώθηκε στην Κύπρο, οδηγούσε σε αδιέξοδα όσον αφορά όχι μόνο την εφαρμογή του Νόμου, αφού από το 1963 και μετά εμφανίστηκε δυσλειτουργία στις δικονομικές διαδικασίες λόγω της απουσίας των Τούρκων δικαστικών από τις συνθέσεις των δικαστηρίων, αλλά και στην ίδια τη λειτουργία της κρατικής μηχανής (Νομοθετική και Εκτελεστική εξουσία). Έπρεπε κατεπειγόντως να βρεθεί μια νομική «φόρμουλα», ένα νομικό έρεισμα, για την υπερκέραση των αδιεξόδων στα οποία περιήλθε το Κράτος. Η επίκληση του δικαίου της ανάγκης θεωρήθηκε ότι ήταν ο καταλληλότερος τρόπος να δικαιολογηθούν οι οιοσδήποτε παρεκκλίσεις από το Κυπριακό Σύνταγμα, παρεκκλίσεις οι οποίες έπρεπε να εμφιλοχωρούσαν, ούτως ώστε να μην οδηγήτο η νεοσύστατη Δημοκρατία στο χάος.

Κατά τον καθηγητή Glanville Williams⁽⁵⁾, όλη η νομοθεσία ενός κράτους είναι βασισμένη πάνω στην κοινωνική ανάγκη, είναι ένα σώμα από κανόνες που σχεδιάστηκε από τους δικαστές και τη νομοθετική εξουσία για να διασφαλίσει αυτό που αισθάνονται ότι αποτελεί «λογικές κοινωνικές ανάγκες». Κατά δε τον Bacon «*Preivilegium non valet contra republicam*» και «*salus populi , suprema lex*» ενώ κατά τον Sir William Scott «η ανάγκη δημιουργεί τον νόμο – υπερισχύει των κανόνων και ο,τιδήποτε είναι λογικό και δίκαιο σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι παρομοίως νόμιμο».

Στη Γαλλία το δόγμα της ανάγκης έχει εξελιχθεί ως το δόγμα για εξαιρετικές περιστάσεις και στην Ιταλία έχει τύχει χειρισμού ως μια αυτόνομη δικαστική κατάσταση η οποία είναι αφ' εαυτής ικανή να νομιμοποιήσει μια πράξη που είναι άλλως πώς παράνομη⁽⁶⁾.

---

4. Λουκής Παπαφιλίππου «Το δίκαιο της ανάγκης και η Συνταγματική τάξη στην Κύπρο». (1995) Β.1.Το δίκαιο της ανάγκης στην Κύπρο-Υφιστάμενη Νομολογία (De lege lata), σελ 59-65.

5. Faculty of laws , of the University College London, Current legal problems(1953). Έκτος Τόμος σελ 261.

6. Λουκής Παπαφιλίππου «Το δίκαιο της ανάγκης και η Συνταγματική τάξη στην Κύπρο» (1995), σελ 79.

Θεωρήθηκε λοιπόν από το Ανώτατο Δικαστήριο ότι παρόλο που το Κυπριακό Σύνταγμα, βάσει και της παρ.1 του άρθρου 179, ήταν ο υπέρτατος Νόμος που περιορίζει την κυριαρχία της Νομοθετικής εξουσίας, δεν μπορούσε αυτό ν'ανταποκριθεί στη νέα διαμορφωθείσα κατάσταση, ειδικότερα όταν τέτοια κατάσταση ήταν αντίθετη με θεμελιώδεις διατάξεις του, ή όταν ένα όργανο που συστάθηκε με βάση το Σύνταγμα δεν μπορούσε να λειτουργήσει και όπου κυρίως ενόψει της «φύσης» του Συντάγματος δεν ήταν δυνατόν να εκδηλωθεί η κυρίαρχη θέληση του λαού μέσω τροποποίησης ή αναθεώρησης του Συντάγματος, για επανόρθωση της κατάστασης. Σύμφωνα με το δόγμα της ανάγκης η νομοθετική εξουσία, με βάση το άρθρο 6 του Συντάγματος, παρέμεινε ανεμπόδιστη από το άρθρο 179 και όχι μόνο μπορούσε αλλά και έπρεπε να ασκήσει την εξουσία προς όφελος του λαού.

Η ανενέργεια άρθρων του Συντάγματος λόγω των διαμορφωθείσών συνθηκών οδήγησε στην μέσω του Νόμου 33/64 εγκαθίδρυση του αναγκαίου δικαστικού μηχανισμού για τη συνεχή απονομή της δικαιοσύνης σε υποθέσεις όπου ο μηχανισμός που προβλέπεται στο Σύνταγμα «είτε είχε καταρρεύσει για απροσδιόριστο διάστημα είτε πρόκειται να καταρρεύσει από καιρού εις καιρόν»⁽⁷⁾.

3. Νομολογία

Επίκληση του δικαίου της ανάγκης έγινε σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων και αναφορικά με ποικιλία νόμων και διοικητικών αποφάσεων. Χρονολογικά έχει ήδη αναφερθεί η βασική απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση Mustafa Ibrahim σχετικά με την ίδια την υπόστασή του υπό τον Νόμο 33/64.

Παρακάτω παρατίθενται σημαντικές αποφάσεις σχετικά με το δίκαιο της ανάγκης από δίκες στις οποίες τέθηκε θέμα συνταγματικότητας Νόμων οι οποίοι θεσπίστηκαν μετά το 1964, από το Νομοθετικό Σώμα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα το οποίο τέθηκε σχετικά με τη συνταγματικότητα ή μη του ίδιου του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Βουλής των Αντιπροσώπων. Σε σχετική υπόθεση, ο εφεσείων καταδικάστηκε από το Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας για εξύβριση του Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά παράβαση του άρθρου 46/A του Ποινικού Κώδικα, όπως τροποποιήθηκε με το Νόμο 5/67. Προέβαλε δε τον ισχυρισμό στο Ανώτατο Δικαστήριο ότι ο πιο πάνω Νόμος 5/67 ήταν άκυρος γιατί θεσπίστηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων μετά τη λήξη της πενταετούς της θητείας τον Αύγουστο του 1965 και κατά τη διάρκεια παράτασης της θητείας της, που δεν ήταν σύμφωνη με το Σύνταγμα⁽⁸⁾.

---

7. Υπόθεση Μουσταφά Ιμπραήμ (1964) C.L.R. 195.

8. Ανδρέας Νικόλα Λοΐζου «Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας»,
ε) Το Δίκαιο της Ανάγκης, σελ. 18-22.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικώς⁽⁹⁾: «Το ότι δύναται ενόψει ιδίως της φύσεως του Συντάγματος, να γίνη επίκλησις του δικαίου της ανάγκης διά σκοπούς αντιμετώπισεως απροβλέπτων εξαιρετικών περιστάσεων, μη δυναμένων να αντιμετωπισθώσιν εντός των πλαισίων των συνταγματικών προνοιών, ανεπτύχθη διεξοδικώς εις την υπόθεσιν Μουσταφά Ιμπραήμ (1964, ΑΑΔ 195). Κατόπιν σταθμίσεως όλων των συναφών δεδομένων, κατελήξαμεν εις το συμπέρασμα ότι η από του 1963 συνεχιζόμενη ανωμαλία εν Κύπρω, λόγω της οποίας δεν ηδύναντο να διεξαχθώσι βουλευτικά εκλογαί, κατέστησε δυνατήν και επιβεβλημένην την διά της προσφυγής εις το δίκαιον της ανάγκης παράτασιν της θητείας της Βουλής, διά προσωρινόν νομοθετικόν μέτρον και ούτω εξασφαλισθή η συνέχισις της ασκήσεως πλήρως της νομοθετικής εξουσίας...Της παρατάσεως της θητείας της Βουλής ούσης εγκύρου υπό τας περιστάσεις, η Νομοθετική εξουσία ηδύνατο να ασκηθή υπ' αυτής ουχί μόνον εις επειγούσας και εξαιρετικάς περιπτώσεις, αλλά ως προ της παρατάσεως και ως εκ τούτου ουδέν κώλυμα υφίστατο διά την θέσπισιν του Νόμου 5/1967».

Ως προς τη συνταγματικότητα ή μη του περί Κατ'ανάγκην Προκήρυξης Πρόωρης Εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας (Ειδικού) Νόμου του 1985, με αναφορά του Προέδρου της Δημοκρατίας υπό το άρθρο 140 του Συντάγματος, ζητήθηκε η γνώμη του Ανωτάτου Δικαστηρίου κατά πόσον τα άρθρα 3-6 του πιο πάνω Νόμου βρίσκονταν σε αντίθεση ή ήταν σύμφωνα με τα άρθρα 40, 43, 44 και 179 του Συντάγματος. Ο Νόμος αυτός προέβλεπε ότι κατά τη διάρκεια της έκρυθμης κατάστασης στην Κύπρο, ο Πρόεδρος μπορούσε να προκηρύξει πρόωρα εκλογή και ότι μπορούσε να μετάσχει και ο ίδιος ως υποψήφιος στην εκλογή. Ότι ο νέος Πρόεδρος θα εκλέγετο για την περίοδο της θητείας του απερχομένου Προέδρου, που δεν είχε εκπνεύσει και ότι από την προκήρυξη μέχρι την εγκατάσταση του νέου Προέδρου, τα καθήκοντά του θα ασκούσε ο Πρόεδρος της Βουλής. Η Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου⁽¹⁰⁾ αποφάνθηκε ότι ο Νόμος αυτός ήταν αντισυνταγματικός, μια και τέτοια ενέργεια δεν προεβλέπετο από το άρθρο 44.1 του Συντάγματος και δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί δυνάμει του δικαίου της ανάγκης.

Σε άλλη υπόθεση⁽¹¹⁾ τέθηκε θέμα συνταγματικότητος του περί Εθνικής Φρουράς Νόμου του 1964, λόγω αντίθεσής του με το άρθρο 129 του Συντάγματος. Το άρθρο αυτό προνοεί τη σύσταση Στρατού της Δημοκρατίας από 2.000 άνδρες, από τους οποίους 60% είναι Έλληνες και 40% Τούρκοι. Με το άρθρο 3.1 του πιο πάνω Νόμου δημιουργήθηκε η Εθνική Φρουρά, η οποία δεν είναι ο Στρατός που προβλέπεται από το άρθρο 129 Σ, αλλά δύναμη που σκοπό είχε να βοηθήσει τον Στρατό της Δημοκρατίας και η οποία λειτουργεί υπό το Νόμο και τους Κανονισμούς που θεσπίσθηκαν βάσει αυτών. Στην απόφαση του Δικαστηρίου τονίσθηκε ότι το όργανο που προβλεπόταν από το Σύνταγμα εξακολουθούσε να υφίσταται και να λειτουργεί και ότι η Εθνική Φρουρά εγκαθιδρύθηκε λόγω των γνωστών γεγονότων του 1963.

---

9. Υπόθεση Πολύκαρπος Ιωαννίδης V Αστυνομίας (1973) 2 C.L.R. 125.

10. President of the Republic V The House of the Representatives (1985) 3 C.L.R. 2202.

11. David Christou & Others V The Republic (1982) 3 C.L.R. 365.

Κρίθηκε ότι αυτοί που ασκούσαν την εξουσία στην Κυπριακή Πολιτεία μπορούσαν, δυνάμει του δικαίου της ανάγκης, να λάβουν το εξαιρετικό μέτρο της Εγκαθίδρυσης της Εθνικής Φρουράς, με σκοπό την παροχή βοήθειας στο Στρατό της Δημοκρατίας για τη σωτηρία της πατρίδας⁽¹²⁾.

Σημαντική ήταν η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου σε υπόθεση⁽¹³⁾ που εισήγαγε με αναφορά του, βάσει του άρθρου 140 του Συντάγματος και στην οποία τέθηκε το ζήτημα κατά πόσο η απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων με ημερομηνία 29/3/85, που διαβιβάστηκε στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για δημοσίευση και με την οποία εκαλείτο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να προκηρύξει αμέσως Προεδρικές εκλογές, ήταν αντίθετη με το Σύνταγμα⁽¹⁴⁾. Η Απόφαση της πλειοψηφίας του Δικαστηρίου (διαφωνούντων των Δικαστών κ. Γ. Πική και κ. Α. Κούρη) ήταν ότι η επίδικη απόφαση της Βουλής, ως εκ της φύσεώς της, ήταν έξω από τα πλαίσια του Συντάγματος, επειδή το Κυπριακό πρόβλημα, με το οποίο σχετίζεται, δεν αποτελεί θέμα που να εμπίπτει σε οποιαδήποτε πρόνοια του Συντάγματος και κατά συνέπεια, δεν μπορεί να δημοσιευθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στην Επίσημη Εφημερίδα με βάση το άρθρο 52 του Συντάγματος. Σύμφωνα με το Ανώτατο: «Η επίδικη Απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων με ημερομηνία 29/3/85, είναι έκφραση πολιτικής βουλήσεως σχετικά με το χειρισμό του Κυπριακού προβλήματος, επειδή όμως το Κυπριακό πρόβλημα, λόγω της φύσεώς του, ευρίσκεται έξω από τα πλαίσια του Συντάγματος, η Απόφαση αυτή της Βουλής των Αντιπροσώπων δεν είναι δυνατόν να εκδοθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με δημοσίευση βάσει του άρθρου 52 του Συντάγματος. Ενόψει των ανωτέρω και των προνοιών των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 140 Σ, δεν εγείρεται θέμα έρευνας και γνωμάτευσης του Ανωτάτου Δικαστηρίου σχετικά με την άποψη του Προέδρου της Δημοκρατίας ότι η επίδικη Απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων βρίσκεται σε αντίθεση με τα άρθρα 43.1, 44.1, 61, 82 και 179 του Συντάγματος». Σε άλλο απόσπασμα αναφέρει: «άνκαι αναφορά δυνάμει του άρθρου 140 όπως η παρούσα θα έπρεπε κανονικά να είχε γίνει από κοινού, από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον Αντιπρόεδρό της, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εδικαιούτο να ενεργήσει μόνος στην προκειμένη περίπτωση βάσει του δικαίου της ανάγκης, επειδή από το τέλος του Δεκεμβρίου 1963 δεν συμμετέχει κανείς στην Κυβέρνηση της Δημοκρατίας με την ιδιότητα του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας, λόγω εξαιρετικών συνθηκών για τις οποίες το Δικαστήριο έχει δικαστική γνώση».

---

12. Ανδρέας Νικόλα Λοΐζου, «Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας»,
ε) Το Δίκαιο της Ανάγκης, σελ. 26-27.

13. Υπόθεση President of the Republic V The House of Representatives
(1985) 3 C.L.R. 1466 (σελ. 1429-1465).

14. Και συγκεκριμένα με τα άρθρα 43.1, 44.1, 46, 52, 61, 82 και 179.

Ο Δικαστής κ. Γ. Πικής διαφώνησε με την Απόφαση της Πλειοψηφίας του Δικαστηρίου και σε χωριστή απόφασή του επέμενε ότι το Δικαστήριο όφειλε να προχωρήσει στην εξέταση της συνταγματικότητας ή μη της επίδικης Απόφασης της Βουλής των Αντιπροσώπων, σύμφωνα με το άρθρο 140⁽¹⁵⁾ του Συντάγματος και ότι η άσκηση αυτής της εξουσίας από το Δικαστήριο δεν εβασίζετο στο περιεχόμενο της επίδικης Απόφασης της Βουλής των Αντιπροσώπων και ειδικότερα στις πολιτικές της επιπτώσεις. Ο Δικαστής αποφάνθηκε ότι η επίδικη Απόφαση της Βουλής είναι αντίθετη με τα άρθρα 43, 44 και 179 του Συντάγματος και επιπρόσθετα προσκρούει στην αρχή της διάκρισης και διαχωρισμού των εξουσιών. Με την εν λόγω χωριστή απόφαση συμφώνησε και ο Δικαστής κ. Α. Κούρης. Αναφορικά με το δίκαιο της ανάγκης, ο Δικαστής κ. Γ. Πικής ανέφερε στην απόφασή του και τα εξής: «Σύμφωνα με τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που είναι δεσμευτική, προσφυγή στο δίκαιο της ανάγκης δικαιολογείται μόνο στις περιπτώσεις που η λειτουργία του Συντάγματος θα ατονούσε λόγω της απουσίας των Τούρκων αξιωματούχων της Δημοκρατίας».

Η συνταγματικότητα του περί Νόμων και Δικαστηρίων (Κείμενο και Διαδικασία) Νόμου του 1965, εξετάστηκε από την Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου⁽¹⁶⁾. Το άρθρο 3 παράγραφοι 1 και 4 του Συντάγματος, προβλέπει ότι οι επίσημες γλώσσες της Δημοκρατίας είναι η Ελληνική και η Τουρκική και η ενώπιον των Δικαστηρίων διαδικασία διεξάγεται και διευθετείται στις γλώσσες αυτές, ανάλογα με το αν οι διάδικοι είναι Έλληνες ή Τούρκοι. Σύμφωνα με το άρθρο 189 Σ, προβλεπόταν ότι για περίοδο πέντε ετών από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος, επιτρέπετο η χρήση Αγγλικής γλώσσας στα Δικαστήρια και στη διατύπωση των Νόμων. Μια και δεν είχε καταστεί δυνατή η μετάφραση των Νόμων από την Αγγλική, ψηφίστηκε ο Νόμος αυτός, που επέτρεπε τη συνέχιση της χρήσης της Αγγλικής γλώσσας στα Δικαστήρια μέχρι της εκδόσεως νέου Νόμου. Ο Νόμος αυτός κρίθηκε έγκυρος με βάση το δίκαιο της ανάγκης. Το Δικαστήριο έλαβε δικαστική γνώση της υπάρχουσας κατάστασης, όπως επίσης και το προοίμιο του Νόμου που σκιαγραφούσε μία κατάσταση όπως εξακριβώθηκε από την Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία για το μέγεθος του έργου που είχαν να αντιμετωπίσουν εκείνοι που ήσαν υπεύθυνοι για τη μετάφραση του αναγκαίου υλικού και αποφάνθηκε ότι, υπό τις περιστάσεις, ο Νόμος αυτός δεν ήταν αντισυνταγματικός.

---

15. Άρθρο 140 παρ.1. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας από κοινού, πριν από την έκδοση νόμου ή αποφάσεως της Βουλής των Αντιπροσώπων, δικαιούνται να αναφερθούν στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο για να γνωματεύσει κατά πόσο ο νόμος αυτός, η απόφαση ή ορισμένη διάταξή τους βρίσκεται σε αντίθεση ή είναι ασύμφωνη με κάποια διάταξη του Συντάγματος για οποιοδήποτε άλλο λόγο εκτός από τη δυσμενή διάκριση εις βάρος μιας από τις κοινότητες.

παρ. 3. Σε περίπτωση που το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο γνωματεύσει ότι ο νόμος ή η απόφασή τους βρίσκεται σε αντίθεση ή ασυμφωνία με κάποια διάταξη του Συντάγματος, ο νόμος ή η απόφαση δεν μπορεί να εκδοθεί από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας.

16. Υπόθεση Mamas Koumi V Mikkos Kordari & Another (1983) 1 C.L.A. 856.

Ως προς την εγκυρότητα ή μη της αμνηστίας που εξήγγειλε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μετά την επάνοδό του στην Κύπρο το Δεκέμβριο του 1974, η Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου⁽¹⁷⁾ στο ερώτημα αυτό αποφάνθηκε ότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι η εξαγγελία αυτή εδικαιολογείτο από το δίκαιο της ανάγκης, διότι το δόγμα αυτό επιτρέπει εκτροπή από τις συνταγματικές διατάξεις μόνο αν τα μέτρα που επιβάλλονται απαιτούνται από τις εξαιρετικές περιστάσεις. Προϋποθέσεις που δεν υπήρχαν κατά το χρόνο της εξαγγελίας, γιατί κατά την ημέρα εκείνη η Βουλή των Αντιπροσώπων εξακολουθούσε να λειτουργεί και συνέχιζε να θεσπίζει Νόμους. Τίποτε δεν υπήρχε που να εμποδίζει τη Βουλή από του να θεσπίσει ένα γενικό Νόμο αμνηστίας είτε πριν είτε μετά την εξαγγελία του Προέδρου για παροχή αμνηστίας. Μόνο με Νόμο τέτοια απόφαση εάν ελαμβάνετο, θα ήτο σύμφωνη με το Σύνταγμα.

Η συνταγματικότητα του διορισμού από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας του Βοηθού Γενικού Εισαγγελέα αμφισβητήθηκε επίσης στην Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου η οποία έκρινε ότι ο διορισμός στη θέση αυτή μέλους της Ελληνοκυπριακής κοινότητας αντί μέλους της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, όπως προβλέπει το άρθρο 112.1 του Συντάγματος, βάσει του οποίου «ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζουν από κοινού δύο πρόσωπα (από όσα κατέχουν τα προσόντα του διορισμού ως Δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου) ως Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας, τηρουμένου του κανόνος ότι ο Γενικός Εισαγγελέας και ο Βοηθός του δεν θα ανήκουν στην ίδια κοινότητα», μια και τη θέση του Γενικού Εισαγγελέως κατείχε μέλος της Ελληνοκυπριακής κοινότητας, κρίθηκε δικαιολογημένος με βάση το δίκαιο της ανάγκης⁽¹⁸⁾. Πρόσθεσε όμως το Δικαστήριο ότι δεν επιτρέπετο σε αυτό, σε διαδικασία τέτοιας φύσης, να εξετάσει παρεμπιπτόντως την εγκυρότητα ή την ωφελιμότητα τέτοιου διορισμού.

Ο περί Πραξικοπήματος Νόμος του 1990 τροποποιούσε το Νόμο 57/1975 που είχε το ίδιο όνομα και με τον οποίο είχε νομοθετηθεί ότι οι πράξεις της πραξικοπηματικής κυβέρνησης «ουδεμίαν νομικήν υπόστασιν εκέκτειντο». Με την τροποποίηση προσετίθετο ότι «τα μέλη αυτής στερούνται του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι εις τας προεδρικές, βουλευτικές, δημοτικές και κοινοτικές εκλογάς». Η Ολομέλεια έκρινε ότι ο Νόμος αυτός της Βουλής, σε όση έκταση ανεφέρετο στο δικαίωμα εκλογιμότητας για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή, ήταν αντισυνταγματικός ως αντίθετος με τις διατάξεις των άρθρων 40 και 64 και κατ'επέκταση του άρθρου 179 του Συντάγματος. Τονίσθηκε ότι το δίκαιο της ανάγκης που είχε επικαλεσθεί η Βουλή, απέβλεπε στην υποστήλωση των συνταγματικών θεσμών και όχι στην παράκαμψη ή παρέκκλιση από αυτούς και ότι η ποινική δίωξη των πραξικοπηματιών για συναφή ποινικά αδικήματα, κατά παράβαση του Ποινικού Κώδικος, ήταν πάντοτε και παρέμενε ανοικτή⁽¹⁹⁾.

---

17. Υπόθεση *The Republic V Nicolaos Sampson* (1977) 2 C.L.R. 1.

Ο Νικόλαος Σαμπών ήταν ένας εκ των πρωτεργατών του πραξικοπήματος του Ιουλίου 1974 και διορίστηκε ντε φάκτο «Πρόεδρος της Δημοκρατίας».

18. Λουκής Παπαφιλίππου «Το Δίκαιο της Ανάγκης και η Συνταγματική Τάξη στην Κύπρο», (1995), σελ. 73-81.

19. Πρόεδρος της Δημοκρατίας *V* Βουλής των Αντιπροσώπων (1991). ΑΑΔ 252. Σ' αυτή γίνεται αναφορά και στην υπόθεση *The Republic V Nicolaos Sampson*.

VI. ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Το άρθρο Σ182 προβλέπει: 1. «Τα άρθρα ή τα μέρη των άρθρων του Συντάγματος τα περιλαμβανόμενα εν τω συνημμένω τω παρόντι παραρτήματι ΙΙΙ, ενσωματωθέντα εις το Σύνταγμα εκ της συμφωνίας Ζυρίχης της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1959 αποτελούσιν Θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος και δεν δύνανται, καθ'οιονδήποτε τρόπον, να τροποποιηθώσιν, διά μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως».

2. «Τηρουμένων των διατάξεων της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου πάσα διάταξις του Συντάγματος δύναται να τροποποιηθή διά μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως ως εν τη τρίτη παραγράφω του άρθρου ορίζεται».

3. «Διά την ψήφισιν οιοδήποτε νόμου περί τροποποιήσεως απαιτείται πλειοψηφία περιλαμβάνουσα τουλάχιστον τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των εις Ελληνικήν Κοινότητα ανηγόντων βουλευτών και τουλάχιστον τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των εις την Τουρκικήν Κοινότητα ανηγόντων Βουλευτών».

Το Σύνταγμα της Κύπρου, καρπός των συνομιλιών Ζυρίχης-Λονδίνου και δοτό ή παραχωρημένο Σύνταγμα που επιβλήθηκε εξ ανάγκης στον Κυπριακό λαό με βάση το βρετανικής νοοτροπίας σύστημα του «Take it or leave it», είναι ένα από τα αυστηρότερα και τα πιο άκαμπτα Συντάγματα που συναντά κανείς⁽¹⁾.

Μετά όμως και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κρατική μηχανή (Νομοθετική, Εκτελεστική, Δικαστική εξουσία) και μετά την εισβολή του 1974 τα προβλήματα και ζητήματα που περιστρέφονταν γύρω από το πρόβλημα της τροποποίησης του Συντάγματος, μεγεθύνονταν και οξύνονταν.

Όπως προκύπτει από το άρθρο 182 του Συντάγματος, τα μη Θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος απαιτούν χωριστές πλειοψηφίες των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων Βουλευτών. Η Κυπριακή Βουλή των Αντιπροσώπων μετά την εισβολή του 1974 προσπάθησε να τροποποιήσει με ψηφισθέντες από αυτήν νόμους κάποια άρθρα του Συντάγματος. Για κάποιες από αυτές τις τροποποιήσεις δημιουργήθηκε θέμα συνταγματικότητός τους στο Ανώτατο Δικαστήριο.

Σχετική είναι η απόφαση⁽²⁾ της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Επρόκειτο για Αναφορά του Προέδρου της Δημοκρατίας στο Ανώτατο Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 140 του Συντάγματος, κατά πόσο ο Περί Πρώτης Τροποποιήσεως του Συντάγματος νόμος του 1986 ευρίσκετο σε αντίθεση με το Σύνταγμα⁽³⁾. Ο νόμος αυτός τροποποιούσε το άρθρο 63 για να έχουν δικαίωμα ψήφου οι πολίτες της Δημοκρατίας που έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους και όχι το εικοστό πρώτο έτος, όπως προβλέπει το πιο πάνω άρθρο. Επίσης τροποποιούσε το άρθρο 66 για να μην διεξάγεται αναπληρωματική εκλογή για την πλήρωση κενωθείσας Βουλευτικής έδρας, όπως ορίζεται από το σχετικό άρθρο, αλλά η πλήρωση της έδρας να γίνεται όπως ο νόμος ορίζει.

---

1. Λουκής Παπαφιλίππου «Το δίκαιο της ανάγκης και η Συνταγματική Τάξη στην Κύπρο», (1995) Σελ.187-190.

2.Υπόθεση Πρόεδρος της Δημοκρατίας V Βουλής των Αντιπροσώπων (1986) 3 C.L.R.

3.Συγκεκριμένα με τα άρθρα 182.1, 63.1,66 και 69.

Κατά το Ανώτατο Δικαστήριο «οι λόγοι που προβάλλονται για τις τροποποιήσεις με τον υπό κρίσιν Νόμο, των άρθρων 63 και 66 του Συντάγματος, όσον σοβαροί και αν είναι, δεν είναι υπό τις παρούσες συνθήκες στην Κύπρο επιτακτικότεροι της υπέρτατης πολιτειακής ανάγκης να μην τροποποιηθούν τα εν λόγω και 63 και 66, οι πρόνοιες των οποίων αφορούν τις δύο Κοινότητες χωρίς τη συμμετοχή των Βουλευτών και των δύο Κοινοτήτων στη ψήφιση του υπό κρίσιν νόμου, όπως απαιτείται από την παράγραφο 3 του άρθρου 182 του Συντάγματος εν σχέσει με τροποποίηση μη Θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος. Γι' αυτό η κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 3 του άρθρου 182 ψήφιση του υπό κρίσιν Νόμου δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί, στην παρούσα περίπτωση, βάσει του δικαίου της ανάγκης. Ως εκ τούτου ο εν λόγω νόμος ευρίσκεται σε αντίθεση με τα άρθρα 63, 66, 182 του Συντάγματος καθώς και με το άρθρο 179⁽⁴⁾».

Σχετική είναι η πολύ ενδιαφέρουσα ξεχωριστή απόφαση που εξέδωσε ο Δικαστής κ Γ. Πικής κατά τον οποίο «Ο υπό κρίσιν νόμος ψηφίστηκε μόνο από Έλληνες Βουλευτές και επομένως κατά τρόπο αντίθετο με το Σύνταγμα». Και συνεχίζει: «Κοινή διαπίστωση και των δικηγόρων της Βουλής είναι ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του δικαίου της ανάγκης, για ολική ή μερική τροποποίηση του Συντάγματος. Το δίκαιο της ανάγκης είναι μέτρο προσωρινό, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανάγκη που επιδιώκει να αντιμετωπίσει, ενώ η τροποποίηση του Συντάγματος αποτελεί μέτρο μόνιμο που μεταβάλλει τους θεσμούς της Πολιτείας. Προσφυγή στο δίκαιο της ανάγκης αποτελεί την 'εφεδρεία' του δικαίου για την κατοχύρωση της συνταγματικής τάξεως και όχι μέσο προσπελάσεως των περιοριστικών διατάξεων του Συντάγματος ή της νομοθεσίας». Κατά τον Δικαστή «το μοναδικό ερώτημα που τίθεται και πρέπει να απαντηθεί στην παρούσα αναφορά είναι αν η Βουλή που εκλέγεται βάσει του Συντάγματος αντλεί τις εξουσίες της από το Σύνταγμα και τις ασκεί με βάση τη ρητή διαβεβαίωση των Βουλευτών για πίστη και σεβασμό στο Σύνταγμα (άρθρο 69) μπορεί να νομοθετεί έξω από τα πλαίσια του Συντάγματος και σε αντίθεση με τις πρόνοιές του. Αποδοχή των θέσεων της Βουλής, όπως διατυπώθηκαν από τους Δικηγόρους του Σώματος, θα ισοδυναμούσε με την αναγνώριση απεριόριστης εξουσίας σε κάθε Βουλή να τροποποιεί οιοδήποτε άρθρο του Συντάγματος, σε αντίθεση με τις πρόνοιες της παραγράφου 3 του άρθρου 182. Η απάντηση στο ερώτημα είναι αρνητική. Ο υπό κρίσιν Νόμος είναι αντισυνταγματικός γιατί θεσπίσθηκε κατά παράβαση της διαδικασίας που προνοεί το Σύνταγμα για τροποποίηση των διατάξεων (άρθρο 182 παράγραφος 3). Η θέσπισή του αποτελεί υπέρβαση της Νομοθετικής Εξουσίας της Βουλής, που περιορίζει το Σώμα να νομοθετεί μέσα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που της παρέχει το Σύνταγμα και σε συμμόρφωση με τις διατάξεις του».

---

4. Σελίδες 1443-1445 της Απόφασης.

Επίσης θέμα δημιουργήθηκε με τον περί Τροποποιήσεως του Συντάγματος Νόμο του 1989⁽⁵⁾. Η Βουλή των Αντιπροσώπων αποφάσισε να τροποποιήσει το άρθρο 111 του Συντάγματος, που προβλέπει τη ρύθμιση θεμάτων προσωπικού θεσμού, αποκλειστικά από Εκκλησιαστικούς Νόμους.

Όπως αναφέρεται στο Προοίμιο του Νόμου αυτού, επειδή αποκλειστική αρμοδιότητα που δίδεται στην Εκκλησία εμποδίζει την επιβαλλόμενη αναθεώρηση και προσαρμογή με Πολιτειακούς Νόμους κατά κανόνα που διέπουν τα θέματα προσωπικού θεσμού, σύμφωνα με σύγχρονες αρχές του δικαίου και κοινωνικές αντιλήψεις, καθώς και με τις υποχρεώσεις της Δημοκρατίας που απορρέουν από Διεθνείς Συμβάσεις καθώς και συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και επειδή το άρθρο 111 του Συντάγματος δεν περιλαμβάνεται στα Θεμελιώδη άρθρα αυτού και επειδή το άρθρο αυτό αναφέρεται μόνο σε θέματα προσωπικού θεσμού πολιτών της Δημοκρατίας που ανήκουν στην Ελληνική Κοινότητα και δεν αφορούν ή επηρεάζουν με οιοδήποτε τρόπο την Τουρκική Κοινότητα, η Βουλή προέβη στην τροποποίηση του Συντάγματος και εισήγαγε τον θεσμό του πολιτικού Γάμου από ειδικά Οικογενειακά δικαστήρια που εγκαθιδρύθηκαν σύμφωνα με την τροποποίηση του άρθρου αυτού του Συντάγματος. Η τροποποίηση του Συντάγματος επιτρέπεται από το 182 με τη ψήφιση, από τη Βουλή, Νόμου αλλά απαιτείται πλειοψηφία που να περιλαμβάνει τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των εις την Ελληνική Κοινότητα ανηκόντων Βουλευτών. Όπως είναι όμως γνωστό, από το 1964 τα Τουρκικά μέλη της Βουλής δεν συμμετέχουν στις εργασίες της. Η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Κύπρου πρόσβαλε την τροποποίηση αυτή του Συντάγματος με βάση το άρθρο 149(β)⁽⁶⁾ με την οποία ζητούσε ερμηνεία του άρθρου 182.3 και ιδιαίτερα κατά πόσο έστω και μη Θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος και που αναφέρονταν μόνο στην Ελληνική Κοινότητα μπορούσαν να τροποποιηθούν με μεταβολή, προσθήκη ή κατάργηση χωρίς τις απαιτούμενες χωριστές πλειοψηφίες.

Για δικονομικούς λόγους⁽⁷⁾, η αίτηση αυτή της Εκκλησίας απορρίφθηκε. Κρίθηκε πως δεν υπήρχε ασάφεια και συνεπώς δεν ετίθετο θέμα αποσαφήνισης βάσει του 149(β). Με προσφυγή δε της Εκκλησίας⁽⁸⁾, βάσει του άρθρου 139 του Συντάγματος, αποφασίστηκε κατά πλειοψηφία ότι η Εκκλησία δεν αποτελούσε Αρχή με την έννοια που δίδεται στον όρο αυτό υπό το άρθρο 139. Έτσι η ουσία του θέματος της συνταγματικότητας της τροποποίησης του Συντάγματος παρέμεινε χωρίς δικαστική απόφαση στο στάδιο εκείνο.

---

5. Νόμος 95/89

6. Άρθρο 149 (β) :Το Ανώτατο Δικαστήριο έχει αποκλειστική δικαιοδοσία ερμηνείας του παρόντος Συντάγματος σε περίπτωση ασάφειας, λαμβανομένου υπόψιν και του κειμένου των συμφωνιών Ζυρίχης της 11^{ης} Φεβρουαρίου του 1959, και Λονδίνου της 11^{ης} Φεβρουαρίου του 1959, τόσο στο γράμμα όσο και στο πνεύμα τους.

7. Ανδρέας Νικόλα Λοΐζου « Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας», «Τροποποίηση του Συντάγματος» άρθρο 182 .σελ 418-419.

8. Υπόθεση 515/1989

Σημαντική στον τομέα αυτό ήταν η Απόφαση της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην παραπομπή από το Οικογενειακό Δικαστήριο Λευκωσίας, υπό το άρθρο 144, του Συντάγματος της υπόθεσης Νικολάου και άλλων V Νικολάου και άλλου (Αρ 2). Το Δικαστήριο άκουσε την παραπομπή αυτή σε δεκαμελή σύνθεση. Το νομικό ερώτημα που τέθηκε ήταν σχετικά με τη συνταγματικότητα του περί Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμου του 1989 και του περί Οικογενειακών Δικαστηρίων Νόμου 23 του 1990. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι πιο πάνω Νόμοι ήταν συνταγματικοί γιατί ενόψει της ισοψηφίας (5 δικαστές υπέρ της συνταγματικότητας και 5 εναντίον) δεν ανατράπηκε το τεκμήριο της συνταγματικότητας⁽⁹⁾.

Η τελευταία τροποποίηση του Συντάγματος έγινε με τον περί της Τρίτης Τροποποίησης Νόμο του 1996 με την αντικατάσταση της παραγράφου 2 του άρθρου 66 με νέα παράγραφο που προέβλεπε ότι: «Κενωθείσα Βουλευτική έδρα πληρούται εντός προθεσμίας σαρανταπέντε το πολύ ημερών από της κενώσεως με όποιον τρόπο ο Νόμος ορίζει». Με την τροποποίηση αυτή της παραγράφου 2 του άρθρου 66 αντιμετωπίστηκε η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που ασκούσε την αποκλειστική του δικαιοδοσία ως το Εκλογοδικείο υπό το άρθρο 145 του Συντάγματος, με την οποία είχε ανατραπεί, κατά πλειοψηφία, προηγούμενη απόφασή του με την οποία κρίθηκε ως συνταγματική η διάταξη του περί Πληρώσεως Κενωθείσας Βουλευτικής έδρας Νόμου του 1986. Ο Νόμος αυτός πρόβλεπε ότι κενωθείσα βουλευτική έδρα πληρώνεται με την ανακήρυξη του επιλαχόντος κατά τις τελευταίες βουλευτικές εκλογές υποψηφίου του κόμματος, στο οποίο είχε δοθεί έδρα, νοουμένου ότι αποδέχεται τη θέση, ο δε αρχηγός του κόμματος πιστοποιεί ότι εξακολουθεί να ανήκει στο κόμμα.

Στην υπόθεση Παύλος Αγγελίδης V Χρίστος Πέτας και άλλοι⁽¹⁰⁾ η πλειοψηφία είχε ακυρώσει την απόφαση του Εφόρου αναπληρωματικής εκλογής για την ανακήρυξη του κ. Πέτα στο βουλευτικό αξίωμα χωρίς αναπληρωματική εκλογή. Η νέα απόφαση δόθηκε στην εκλογική αίτηση του Γεωργίου Μαυρογένη και Βουλής των Αντιπροσώπων και άλλων. Με την απόφαση αυτή κηρύχθηκε ως αντίθετη με το Σύνταγμα και η Βουλή των Αντιπροσώπων εθέσπισε την Τρίτη Τροποποίηση του Συντάγματος.

---

9. Ανδρέας Νικόλα Λοΐζου «Σύνταγμα Κυπριακής δημοκρατίας»
«Τροποποίηση του Συντάγματος» άρθρο 182 σελ 419.

10. (1988) 1 C.L.R.

Στην υπόθεση Γιαννάκης Κουλουντή V Βουλής των Αντιπροσώπων και άλλων⁽¹¹⁾, η Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου αποφάνθηκε ότι ο περί Τρίτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμος, με τον οποίο αντικαταστάθηκαν οι διατάξεις του άρθρου 66.2 για διεξαγωγή αναπληρωματικής εκλογής για την πλήρωση βουλευτικής έδρας, με πλήρωση από τον πρώτο επιλαχόντα βουλευτή του κόμματος στο οποίο ανήκε ο Βουλευτής του οποίου η έδρα είχε κενωθεί, εδικοιολογείτο από το δίκαιο της ανάγκης το οποίο στην περίπτωση αυτή απλώς ανέστελλε το μέρος του άρθρου 182.3 που αναφέρεται στην προϋπόθεση ψήφησης της τροποποίησης από τα δύο τρίτα των Τουρκοκυπρίων Βουλευτών.

11.(1997) 1 Α.Α.Δ. 1026.

VI. Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΤΥΧΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

---

1. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα

Η Κύπρος στις 19 Δεκεμβρίου 1972 κτύπησε την πόρτα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, η Κυπριακή Δημοκρατία υπέγραψε την συμφωνία Σύνδεσης, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή από τον επόμενο χρόνο.

Το πραξικόπημα, όμως, και η τουρκική εισβολή του 1974, όχι μόνο δεν έβαλαν φρένο στην εφαρμογή της συμφωνίας, αλλά ενίσχυσαν τις θέσεις όσων αντιτάσσονταν στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

Από τότε μέχρι την τελική ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικογένεια, η πορεία προς την Ένωση διακυμάνθηκε περνώντας μέσα από πολλά εμπόδια, τα οποία ετέθησαν ενώπιόν της είτε ηθελημένα είτε όχι⁽¹⁾.

Η Κύπρος ολοκλήρωσε τις Ευρωπαϊκές της διαπραγματεύσεις στις 3 Δεκεμβρίου του 2002.

Η υπογραφή των Συνθηκών Προσχώρησης των χωρών που ολοκλήρωσαν τις ενταξιακές τους διαπραγματεύσεις, έλαβε χώρα στις 16 Απριλίου, στην Αθήνα.

Από τη μια η ανάγκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για διεύρυνση, από την άλλη η συνεχής βούληση και επίμονη προσπάθεια των δύο Κοινοτήτων για διευθέτηση και επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, οδήγησε στη διάνοιξη των πυλών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την είσοδο 10 νέων κρατών-μελών μεταξύ των οποίων και η Κύπρος.

Οι νέες προκλήσεις για την Κύπρο και οι νέες ευθύνες δημιουργούν ένα νέο status και θέτουν νέα δεδομένα στην συνταγματικοπολιτική Κυπριακή ζωή.

---

1. Ο Φιλελεύθερος, Κύπρος και Ιστορία: « Η πορεία προς την Ευρώπη» 2.1.2002.

2.Συνταγματικά ζητήματα και ένταξη

Είναι γεγονός, ότι δεν έχουν λάβει τη θέση που αρμόζει σ'αυτά και δεν έχουν σχετικά σοβαρά συζητηθεί τα συνταγματικά ζητήματα που προκύπτουν από την ένταξη της Κύπρου στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Ίσως διότι αγνοήθηκαν, ίσως διότι δεν θεωρήθηκε ότι θα προέκυπτε οιοδήποτε συνταγματικό πρόβλημα, ή ότι δεν επρόκειτο να παρουσιαστούν οιαδήποτε συνταγματικά κωλύματα σχετικά με την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι γεγονός ότι κατά τη σύναψη του Συντάγματος του 1960 δεν μπορούσε να προβλεφθεί – αλλά και εάν μπορούσε, δεν νομίζω ότι θα άλλαζε ο,τιδήποτε σε ό,τι αφορά τη δομή του Συντάγματος η οποία θα παρέμενε ακριβώς η ίδια – η προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Ευρώπη.

Συνέπεια αυτού είναι το γεγονός της ανυπαρξίας διατάξεως η οποία θα μπορούσε να παράσχει το πλαίσιο για την υποδοχή στη συνταγματικοπολιτική ζωή της Κύπρου, μιας τόσο ριζικής τομής. Δεν περιλαμβάνει όμως το Σύνταγμα ούτε και διάταξη η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί, έστω κατ' οικονομίαν, θεμέλιο γι' αυτό το σκοπό. Οι σχετικές δυσχέρειες προκύπτουν ακριβώς από την αυστηρότητα και ακαμψία που χαρακτηρίζει το Κυπριακό Σύνταγμα.

Στο παράρτημα III (σε συνδυασμό με το άρθρο 182) του Συντάγματος περιέχεται ο πίνακας των θεμελιωδών διατάξεών του, των οποίων απαγορεύεται η αναθεώρηση. Πολλές από τις διατάξεις αυτές θέτουν φραγμούς και εμπόδια στη συμμετοχή της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η προοπτική συνεπάγεται τη μεταβίβαση μιας διευρυμένης δέσμης αρμοδιοτήτων της Νομοθετικής, Εκτελεστικής και Δικαστικής εξουσίας από την Κύπρο ως Κράτους-μέλους στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα όργανά της. Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται και στην περίπτωση της Κύπρου είναι αν και πώς θα μπορέσει η Δημοκρατία να εξοπλισθεί συνταγματικά, για να συμμετάσχει απρόσκοπτα στη νέα θεσμική ζωή της; Θα αρκούσε για το σκοπό αυτό η ad hoc ενσωμάτωση στο Σύνταγμα της μιας νέας διάταξης με ευρεία κανονιστική εμβέλεια;⁽²⁾

Δεν θα αργήσει να διαφανεί ενόψει της αυστηρότητας και ακαμψίας του Συντάγματος, η στενή σχέση αναλογίας, που θα έχουν οι δύο θεσμοί μεταξύ τους, δηλαδή το Σύνταγμα από τη μια και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα από την άλλη. Η σχέση αυτή θα αναδεικνύει τις όλο και μεγαλύτερες «διαβρώσεις» και «ρωγμές» που θα υφίσταται το Σύνταγμα της Κύπρου, όσο η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση του νησιού θα προχωρεί όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό.

---

2. Γιώργος Παπαδημητρίου, «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας» (Συλλογή άρθρων), σελ. 89-90

Είναι γεγονός ότι η απουσία μιας διάταξης στο Σύνταγμα, η οποία θα διευθετούσε ή θα άφηνε περιθώρια για συνταγματική αποδοχή της ένταξης στην Ευρώπη, παρόμοιας με αυτές που ισχύουν σε άλλα Κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης – όπως π.χ. το άρθρο 28 του Ελληνικού Συντάγματος – οδηγεί σε νομικά αδιέξοδα, δεδομένου ότι από τη μια το Σύνταγμα δεν επιτρέπει την απονομή μέρους των εξουσιών, είτε προέρχονται από τη Νομοθετική είτε από την Εκτελεστική ή από τη Δικαστική εξουσία, και από την άλλη η ενοποιητική λειτουργία θα οδηγεί σε «απορρόφηση» από τα κοινοτικά όργανα, των αρμοδιοτήτων που το ίδιο το Σύνταγμα απένειμε στα κρατικά όργανα.

Θα μπορούσε να τεθεί θέμα αναθεώρησης του Συντάγματος με την υιοθέτηση ειδικής διάταξης στην οποία θα θεμελιώνεται η ενοποιητική λειτουργία. Δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι το εγχείρημα αυτό της αναθεώρησης θα συντελεστεί κατά παρέκκλιση και υπέρβαση πολλών ορισμών του Συντάγματος που στο παράρτημα III θεωρούνται μή αναθεωρήσιμοι.

Κατά μία γνώμη η πολύπλοκη συνταγματική πραγματικότητα που επικρατεί στην Κύπρο επιτρέπει την αναζήτηση λύσης μόνο με την επίκληση του δικαίου της ανάγκης, το οποίο έχει διαπλαστεί νομολογιακά με επιτυχία από το Ανώτατο Δικαστήριο. Είναι επομένως βέβαιο ότι κατ' εφαρμογή της θα μπορούσε να προστεθεί στο Σύνταγμα ειδική διάταξη για την ενοποιητική λειτουργία ⁽³⁾.

Η άποψη αυτή κατά τη γνώμη μου, ότι δηλαδή πρέπει να γίνει προσφυγή στο δίκαιο της ανάγκης για αναθεώρηση του Συντάγματος και εισαγωγή σε αυτό ειδικής διάταξης η οποία θα έθετε τη συνταγματική βάση της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν μπορεί να ευσταθήσει.

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι το δίκαιο της ανάγκης αποτελεί, όπως μαρτυρεί και η φράση, το δίκαιο το οποίο θεσπίστηκε λόγω της ανάγκης που δημιουργήθηκε **μετά** τη σύνταξη του Συντάγματος και τη λειτουργία του, λόγω των ιδιαζουσών και εξαιρετικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν στο νησί.

Κατά την πάγια Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, προσφυγή στο δίκαιο της ανάγκης δικαιολογείται μόνο στις περιπτώσεις που η λειτουργία του Συντάγματος θα ατονούσε λόγω της απουσίας των Τούρκων Αξιωματούχων (Αντιπροέδρου, Υπουργών, Βουλευτών κλπ), της Δημοκρατίας. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι το δίκαιο της ανάγκης αποτελεί μέτρο προσωρινό και η διάρκεια ισχύος του θα βρεί το τέλος της μόλις επανέλθει η προγενεστέρα, πριν από τις διακοινοτικές συγκρούσεις, κατάσταση, μέχρι δηλαδή να παύσει η «ανάγκη» να υπάρχει.

Όπως υπογραμμίστηκε λίγο πιο πάνω, η μή ύπαρξη διάταξης σχετικής με την προσχώρηση της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα οφειλόταν στο γεγονός ότι δεν προβλέφθηκε οιοδήποτε ενδεχόμενο ένταξης, γι' αυτό και έχουμε ένα Συνταγματικό κενό.

---

3. Γιώργος Παπαδημητρίου «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας» (Συλλογή άρθρων), σελ.91-93.

Δηλαδή ακόμα και αν δεν ελάμβαναν χώρα τα γεγονότα των εσωτερικών συγκρούσεων και της εισβολής των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, ακόμα και αν η κατάσταση δεν άλλαζε από τη σύσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 μέχρι σήμερα και επικρατούσε ειρηνική συμβίωση μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, το πρόβλημα αυτό, της ανυπαρξίας δηλαδή διατάξεως στο Σύνταγμα σχετικής με την ένταξη της Κύπρου και την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωσή της, θα υπήρχε ούτως ή άλλως.

Επομένως δεν είναι δυνατόν να επικαλεστούμε το δίκαιο της ανάγκης το οποίο διαμορφώθηκε στην Κύπρο για άλλους λόγους, ως νομικό επιχείρημα ούτως ώστε να τροποποιηθεί το Σύνταγμα για την αντιμετώπιση μιας νέας καταστάσεως εντελώς διαφορετικής. Η ανυπαρξία παρόμοιας διάταξης με αυτή του άρθρου 28 του Ελληνικού Συντάγματος οφείλεται σε αβλεψία των συντακτών του «παραχωρημένου» στον Κυπριακό λαό Συντάγματος καθώς και στην αυστηρή και άκαμπτη δομή του, αφού δεν επιτρέπεται η αναθεώρηση των θεμελιωδών άρθρων του.

Το θέμα πρέπει να ερευνηθεί προσεκτικά διότι ενδεχόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος με βάση το δίκαιο της ανάγκης θα ήταν αδικαιολόγητη και θα οδηγούσε σε πλήρη κατάλυση της Συνταγματικής τάξης στην Κύπρο. Δεν είναι δυνατόν μία, και επίσημα πλέον, χώρα της Ευρώπης να μην σέβεται το Σύνταγμά της, σεβασμός ο οποίος αποτελεί το ουσιώδες συστατικό και τον κεντρικό άξονα του Ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού.

Από την άλλη, όμως, η διατήρηση της κατάστασης ως έχει, θα δημιουργήσει κρίσιμα συνταγματικά ζητήματα όταν θα αρχίσουν να «απορροφώνται» αρμοδιότητες της Εκτελεστικής, Δικαστικής και Νομοθετικής εξουσίας από τα Κοινοτικά όργανα. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι η κατάσταση οδηγεί σε νομικά αδιέξοδα.

Επομένως, ενδεχόμενη αναθεώρηση του Κυπριακού Συντάγματος δεν θα ήταν νομικά και θεσμικά αποδεκτή.

Απομένει να εξετασθεί το θέμα της σύνταξης ενός νέου Συντάγματος. Πρέπει εδώ να διευκρινισθεί ότι θέμα σύνταξης ενός νέου Κυπριακού Συντάγματος δεν τίθεται για το λόγο ότι παρουσιάστηκε το ζήτημα της ανυπαρξίας στο Κυπριακό Σύνταγμα, διάταξης παρόμοιας π.χ. με αυτή του άρθρου 28 του Συντάγματος, λόγω της Προσχώρησης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το θέμα τέθηκε και παλαιότερα και τίθεται μέχρι σήμερα και μπορεί (όχι σε μεγάλο βαθμό, ικανό όμως) να θέσει τις βάσεις για κάποιο προβληματισμό.

Διότι ναι μεν η Κυπριακή Δημοκρατία μέχρι σήμερα κατάφερε να διασώσει και την ευνομούμενη και νομικά απρόσκοπτη λειτουργία της διατηρώντας σε ισχύ τις περισσότερες διατάξεις του Συντάγματός της, όμως το κόστος της διατήρησης αυτής έγκειτο στις προαναφερθείσες «διαβρώσεις» που έχει υποστεί το Κυπριακό Σύνταγμα, μέσω αμφισβητούμενων τροποποιήσεών του.

Αυτές οι τροποποιήσεις στηρίχθηκαν στο δόγμα της ανάγκης, αλλά και στις μικρού βαθμού «ρωγμώσεις» που υφίσταται σήμερα λόγω της προσχώρησης του νησιού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι οποίες θα μετατραπούν όμως στη συνέχεια σε καταφανείς παραβιάσεις Θεμελιωδών διατάξεων του.

Τέτοιου είδους πραγματικότητες θέτουν υπό αμφισβήτησιν το ίδιο το Συνταγματικό status της Κύπρου, μειώνοντας το κύρος και παρακάμπτοντας την αυστηρότητα του Καταστατικού χάρτη, αυστηρότητα που μπορεί μεν να μην επιθυμεί κανείς, εντούτοις άπαντες οφείλουν να σέβονται, διότι ασέβεια προς το Σύνταγμα ισοδυναμεί με ασέβεια προς τους θεσμούς του Κράτους και οδηγεί στην αναρχία.

Επομένως βρισκόμαστε ενώπιον του διλήμματος Σύνταγμα ή Ευρώπη, δηλαδή ένταξη στην Ευρώπη με οποιοδήποτε κόστος, ακόμη και με παραβίαση θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος ή διαφύλαξη του ως «κόρης οφθαλμού» και μή προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η πραγματικότητα καταδεικνύει ότι η ανάγκη ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπερτερεί της ίδιας της επιταγής του σεβασμού προς το Σύνταγμα και της προστασίας του.

Αυτού του είδους οι επιλογές, οι οποίες στην ουσία μειώνουν το κύρος του Συντάγματος, δεν πρέπει να παραξενεύουν. Διότι ακόμη και αν δεχθούμε ότι οι τροποποιήσεις του Συντάγματος που έλαβαν χώρα μετά το 1974 έγιναν ακριβώς λόγω της ανάγκης που προέκυψε εξαιτίας της ιδιάζουσας κατάστασης και των εξαιρετικών συνθηκών, συνταγματικοπολιτικών και κοινωνικών, που επικρατούσαν και επικρατούν ακόμη στην Κυπριακή Δημοκρατία, ενδεχόμενη υιοθέτηση στο Κυπριακό Σύνταγμα παρόμοιας με το άρθρο π.χ. 28 του Ελληνικού Συντάγματος διατάξεως και η συνεπεία αυτής τροποποίηση με βάση το δόγμα της ανάγκης που όπως προαναφέρθηκε δημιουργήθηκε εξαιτίας και μόνο της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων από την κρατική μηχανή (Εκτελεστική, Νομοθετική, Δικαστική εξουσία), θα ήταν νομικά αδικαιολόγητη, αν λάβει υπόψιν κανείς και την Πάγια, γι' αυτό το θέμα, Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Επομένως αυτή η αδιαφορία και η έλλειψη σχετικού σοβαρού προβληματισμού, όσον αφορά τις επιπτώσεις που θα υποστεί το Κυπριακό Σύνταγμα λόγω της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε κάποιο άλλο λόγο πρέπει να αναζητηθεί, γιατί υφίσταται.

Κατά τη γνώμη μου ο λόγος είναι προφανής. Στα περισσότερα Συντάγματα του κόσμου ο λαός είναι αυτός ο οποίος συμμετέχει στη σύνταξη του δικού του Συντάγματος, συνήθως υπό μορφή έγκρισης μέσω της διαδικασίας του λαϊκού δημοψηφίσματος. Αντιθέτως, στην περίπτωση της Κύπρου το Σύνταγμα της «φτιάχτηκε» από άλλους και επιβλήθηκε στον Κυπριακό λαό χωρίς προγενέστερη συναίνεση ή μεταγενέστερη έγκρισή του. Δεν υπήρξε δηλαδή συμμετοχή του Κυπριακού λαού στη Συντακτική εξουσία.

Οι δυσλειτουργίες του Συντάγματος οι οποίες εμφιλοχώρησαν λίγο μετά τη σύσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας οδήγησαν τον Πρόεδρο της Κύπρου και Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, αλλά συνάμα και ηγέτη των Ελληνοκυπρίων, να προχωρήσει στην πρόταση αναθεώρησής του (δεκατρία σημεία).

Η – λόγω αυτής της κίνησης του Προέδρου Μακαρίου – αντίδραση των Τουρκοκυπρίων και οι γνωστές σε όλους μετέπειτα εξελίξεις, δημιούργησαν στους Ελληνοκυπρίους μία δυσaréσκεια αλλά κυρίως μία καχυποψία, ότι δηλαδή το Σύνταγμα κατασκευάστηκε με τέτοιο τρόπο από τους συντάκτες του, στηριζόμενο στο Δυαδικό σύστημα⁽⁴⁾ και παρέχοντας υπέρμετρα, σε σχέση με το πληθυσμιακό τους μέγεθος, προνόμια στους Τουρκοκυπρίους, ούτως ώστε να οδηγηθεί η Κύπρος με μαθηματική ακρίβεια, στη διχοτόμηση. Αυτοί οι δύο προαναφερθέντες παράγοντες (η μή συμμετοχή του λαού στη Συντακτική εξουσία και η καχυποψία που οδήγησε σε δυσaréσκεια) είναι αυτοί οι οποίοι οδήγησαν σήμερα στη διαμορφωθείσα Κυπριακή Συνταγματική πραγματικότητα. Ο σεβασμός προς το Σύνταγμα πηγάζει από την αγάπη που έχει ο λαός προς το Σύνταγμά του, η οποία αγάπη αντλείται από το γεγονός ότι ο ίδιος ο λαός το διαμόρφωσε και το σύνταξε, ελεύθερος χωρίς δεσμευτικές υποδείξεις ή εντολές.

Από την άλλη είναι δύσκολο και δεν θα αποτελούσε ορθή πολιτική επιλογή η ανάληψη του εγχειρήματος από τους Ελληνοκυπρίους για σύνταξη νέου Συντάγματος, με βάση τα νέα δεδομένα και τις σημερινές επικρατούσες συνθήκες, αφού ενδεχόμενη τέτοια ενέργεια στην ουσία θα «νομιμοποιούσε» αλλά και θα «μονιμοποιούσε» τον διαχωρισμό μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, γεγονός που θα εξανέμιζε ουσιαστικά κάθε ελπίδα για επίλυση του Κυπριακού προβλήματος και την επανένωση του νησιού.

Δεν είναι προς το συμφέρον της Ελληνοκυπριακής πλευράς να συντάξει καινούργιο Σύνταγμα, το οποίο δεν θα περιέχει διατάξεις που θα αναφέρονται στους Τουρκοκυπρίους, θα αποκλείει δηλαδή τους Τουρκοκυπρίους από την άσκηση της κρατικής εξουσίας (Εκτελεστική, Νομοθετική, Δικαστική) έστω και αν σήμερα οι Τουρκοκύπριοι δεν συμμετέχουν στην κρατική μηχανή. Αυτή η επιλογή στην ουσία θα συνεπαγόταν αναγνώριση του ψευδοκράτους.

«Παγιδευμένη συνταγματικά» έτσι όπως έμεινε η Ελληνοκυπριακή πλευρά, δεν μπορεί παρά να αναμένει τις εξελίξεις, για επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, ούτως ώστε να αρθούν τα συνταγματικά αδιέξοδα στα οποία έχει περιέλθει.

---

4. Γιώργος Παπαδημητρίου «Το Συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας» (Συλλογή άρθρων) “Οι θεμελιώδεις αρχές της συνταγματικής δομής” σελ 78-90.

3. Η ένταξη της Κύπρου και το Κυπριακό πρόβλημα - Οι τελευταίες εξελίξεις

Η τελευταία προσπάθεια επίσπευσης των διαδικασιών, από τα Ηνωμένα Έθνη και τους διεθνείς μεσολαβητές, για μια επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, πριν από την τελική ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν καρποφόρησε τελικά και η Κύπρος εντάχθηκε και επίσημα πλέον στην Ε.Ε. ως το μόνο διχοτομημένο Κράτος-μέλος της Ευρώπης.

Η μη επίλυση του Κυπριακού, πριν από την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. είχε ως αποτέλεσμα και την μη επίλυση του Συνταγματικού ζητήματος. Έτσι το Σύνταγμα της Κύπρου παρέμεινε ως έχει από το 1960, αφού ο μοναδικός τρόπος σύνταξης νέου Συντάγματος θα ήταν η εκπόνηση νέου σχεδίου Συντάγματος κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων και η τελική υπογραφή και επικύρωση του σχεδίου κατά την υπογραφή της Συμφωνίας επίλυσης του Κυπριακού.

Επομένως το πρόβλημα που τέθηκε αμέσως πιο πάνω, όσον αφορά δηλαδή την έλλειψη διάταξης στο Σύνταγμα που θα επέτρεπε την απονομή από τα κρατικά όργανα και την απορρόφηση από τα κοινοτικά όργανα, μέρους των αρμοδιοτήτων και εξουσιών τους, στο πλαίσιο της ενοποιητικής λειτουργίας, εξακολουθεί να υφίσταται.

Αμέσως μετά την ένταξη της Κύπρου, ο εκπρόσωπος των Τουρκοκυπρίων Ραούφ Ντενκτάς άνοιξε τα «σύνορα» του ψευδοκράτους που «συνέστησε» το 1983, επιτρέποντας την ελεύθερη προσπέλαση και διακίνηση Τουρκοκυπρίων προς τις ελεύθερες περιοχές, αλλά και των Ελληνοκυπρίων προς τα κατεχόμενα. Η Κυπριακή Δημοκρατία, ως επίσημο πλέον Κράτος-μέλος της Ε.Ε., υποχρεούται όχι μόνο να επιτρέπει την ελεύθερη διακίνηση από και προς τα κατεχόμενα, αλλά και να τη διασφαλίζει.

Η ελεύθερη επαναπροσέγγιση των δύο πλευρών μετά από 30 χρόνια θέτει νέα δεδομένα στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για επίλυση του Κυπριακού. Τι θα γίνει όμως όταν η Κυπριακή Δημοκρατία θα επιτρέψει την ελεύθερη εγκατάσταση των Τουρκοκυπρίων, γεγονός που κατά τα φαινόμενα δεν θα αργήσει να συμβεί, στις ελεύθερες περιοχές, αφού η διασφάλιση της ελεύθερης εγκατάστασης αποτελεί μία εκ των υποχρεώσεων που της επιβάλλονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αλλά και από τις θεμελιώδεις αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου; Ως πολίτες πλέον της Κυπριακής Δημοκρατίας θα απολαμβάνουν και των δικαιωμάτων (πολιτικών ή μη) που τους παρέχει το Κυπριακό Σύνταγμα του 1960; Θα μπορούν να συμμετέχουν στην άσκηση της κρατικής εξουσίας (Εκτελεστικής, Νομοθετικής, Δικαστικής); Μήπως οδηγούμαστε, σε περίπτωση που δεν επιλυθεί το Κυπριακό πρόβλημα, σε μία μερική ή ολική επαναφορά της ισχύος ορισμένων άρθρων του Συντάγματος που παρέμειναν ανενεργά εδώ και 30 χρόνια;

Από τις μετέπειτα εξελίξεις θα διαφανεί κατά πόσο το Κυπριακό Σύνταγμα του 1960 θα παραμείνει ή όχι στην Ιστορία.

VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από τη μελέτη του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί ότι περιέχει πολλές ιδιοτυπίες, ακόμη και παραδοξότητες, που βασικά ξεκινούν από την προσπάθεια αναλογικής εκπροσώπησης των Ελληνοκυπρίων (80%) και των Τουρκοκυπρίων (18%) σε αναλογία 70 προς 30.

Στο Σύνταγμα υπάρχουν άρθρα που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως διχοτομικά και προκάλεσαν αναταραχή από την αρχή ήδη της ύπαρξης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εκ των πραγμάτων, αρκετά άρθρα δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστούν πλήρως ή να λειτουργήσουν ικανοποιητικά στην πράξη.

Σήμερα, πάρα πολλά άρθρα του Συντάγματος δεν είναι εφαρμόσιμα (ή εξ ολοκλήρου εφαρμόσιμα) λόγω της αποχώρησης και της μη συνεργασίας των Τουρκοκυπρίων από το 1964 κ.ε. Για παράδειγμα δεν υπάρχουν Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας, Αντιπρόεδρος της Βουλής, Τουρκοκύπριοι Υπουργοί και Βουλευτές, δημόσιοι υπάλληλοι κλπ., που προνοούνται στο Σύνταγμα. Παράλληλα, διάφορες πρόνοιες του Συντάγματος έχουν εκ των πραγμάτων καταργηθεί ή διαφοροποιηθεί. Δεν υφίστανται Κοινοτικές Συνελεύσεις, ιδρύθηκε Υπουργείο Παιδείας που δεν προβλέπεται στο Σύνταγμα, καταργήθηκε ο Κυπριακός Στρατός και ιδρύθηκε η Εθνική Φρουρά κλπ.

Η Νομοθετική εξουσία λειτουργεί από το 1964 χωρίς τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων, η δε Βουλή των Αντιπροσώπων αύξησε από 35 σε 56 τον αριθμό των Ελληνοκυπρίων Βουλευτών, αφήνοντας όμως απλήρωτες τις 24 έδρες που προβλέπονται για τους Τουρκοκυπρίους.

Ενώ το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας εξακολουθεί να ευρίσκεται σε ισχύ και να αποτελεί τον υπέρτατο νόμο του Κράτους, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι εκ των πραγμάτων δεν μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη όλες οι πρόνοιές του, που αφορούν τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων.

Λόγω της τουρκικής εισβολής του 1974 και της συνεχιζόμενης κατοχής, τα πράγματα έγιναν ακόμη πιο περίπλοκα. Στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου οι Τουρκοκύπριοι, με την απόλυτη στήριξη της Τουρκίας, ίδρυσαν (από το 1983) δικό τους «κράτος», «κυβέρνηση» και «βουλή», που δεν αναγνωρίζονται όμως από καμμία άλλη χώρα, πλην της Τουρκίας.

Στο πλαίσιο των προσπαθειών για επίλυση του Κυπριακού, θα πρέπει να συμφωνηθούν νέες συνταγματικές ρυθμίσεις, που να συνάδουν με τα νέα δεδομένα τα οποία έχουν δημιουργηθεί, αφού το νέο Κράτος που θα ιδρυθεί θα πρέπει να είναι (βάσει των συμφωνιών υψηλού επιπέδου) δικοινοτική διζωνική Ομοσπονδία.

Βιβλιογραφία

- 1) Λουκής Παπαφιλίππου, «**Το δίκαιο της ανάγκης και η Συνταγματική τάξη στην Κύπρο**» (1995)
- 2) Γιώργος Παπαδημητρίου, «**Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας**» (Συλλογή άρθρων)
- 3) Ανδρέας Νικόλας Λοΐζου, «**Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας**» (2001)
- 4) Άντρος Παυλίδης, «**Ιστορία της νήσου Κύπρου, τόμος τέταρτος**»
- 5) Criton G. Tornaritis, “ **Cyprus and its Constitutional and other Legal problems** ” (1972)

Νομολογία

- 1) Υπόθεση «The Attorney-General of the Republic V Mustafa Ibrahim and others» (1964) C.L.R. 194
- 2) Υπόθεση «Πολύκαρπος Ιωαννίδης V Αστυνομίας» (1973) 2 C.L.R. 125
- 3) Υπόθεση «President of the Republic V The House of Representatives» (1985) 3 C.L.R. 2202
- 4) Υπόθεση «David Christou & Others V The Republic» (1982) 3 C.L.R. 365
- 5) Υπόθεση «President of the Republic V The House of Representatives» (1985) 3 C.L.R. 1466 (σελ. 1429-1465)
- 6) Υπόθεση «Mamas Koumi V Mikkos Kordari & Another» (1963) 1 C.L.A. 856
- 7) Υπόθεση «The Republic V Nicolaos Sampson» (1977) 2 C.L.R. 1
- 8) Υπόθεση «Πρόεδρος της Δημοκρατίας V Βουλής των Αντιπροσώπων» (1991). ΑΑΔ 252
- 9) Υπόθεση «Πρόεδρος της Δημοκρατίας V Βουλής των Αντιπροσώπων» (1986) 3 C.L.R.